

GÖTEBORGS UNIVERSITET

KÖKSVÄGEN

**– om genus och utbildning på Hotell- och
restaurangprogrammet**

Bengt Andersson, Thomas Sjöberg, Jane Tretom

LAU690

Handledare: Sofia Persson

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: Ht08-2480-01P

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen LAU 690

Titel: Köksvägen: om genus och utbildning på Hotell- och restaurang programmet.

Författare: Bengt Andersson, Thomas Sjöberg, Jane Tretom

Termin och år: Ht 2008

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Sofia Persson

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: Ht08-2480-01P

Nyckelord: genus, yrkesval, hotell- och restaurangprogrammet, fokusgrupper

Vi är tre yrkeslärare med olika bakgrund, och vi har var för sig tyckt oss se att det föreligger ett tydligt genusmönster vid val till våra olika program. Vi har var för sig varit intresserade av dessa frågor. Detta arbete har gett oss möjlighet att fördjupa oss i frågan.

Syftet med denna uppsats är att analysera hur genus kan påverka ungdomars val till Hotell- och restaurangprogrammet (HR), och även hur genus kan bidra till att forma vilka yrkesvägar ungdomar väljer efter sin utbildning. Vi har valt att behandla frågorna: Hur ser könsfördelningen på restaurangprogrammet ut idag? Vilka möjliga förklaringar ger eleverna som studerar på restaurangprogrammet själva till att könsfördelningen? Vilka ytterligare faktorer och förutsättningar kan bidra till att förklara att könsfördelningen?

Utifrån tidigare forskning försöker vi ge svar på möjliga faktorer och förutsättningar som kan bidra till att förklara könsfördelningen inom HR-programmet. I uppsatsen görs en historisk tillbakablick, med en övergång till hur situationen ser ut idag. Vi har genomfört fem fokusgruppsintervjuer med gymnasieelever som går sista årskurs på restauranginriktningen inom HR, som ger sin bild av problematiken. I analysen diskuterar vi hur väl forskningen stämmer gentemot intervjuerna.

Vårt arbete har gett oss ökad förståelse för genusproblematiken. En av de viktigaste lärdomarna vi fått är den omedvetenhet som finns hos tonåringar. Vi kan i vår fortsatta profession lyfta frågan i olika sammanhang. Om vi kan få eleverna att börja tänka i de banorna tror vi mycket är vunnet.

Förord

Det har varit en hektisk och intensiv höst som varit fantastisk på många sätt. Att få undersöka ett förhållande som vi på respektive program noterat och varit nyfikna på har varit lärorikt. Vi har arbetat var och en för sig och tillsammans. Vi har träffats hos varandra ungefär varannan vecka. Mellan träffarna har vi haft tät telefonkontakt och kommunikation via Internet.

Valet av titel hade flera skäl. Rent konkret handlar vårt arbete om kvinnans väg från köket och hemmet ut i restaurangvärlden. Det är även ett uttryck för att göra det lätt för sig, genom att utnyttja andras arbeten. Vårt arbete bygger ju i hög grad på att se vad tidigare forskning kommit fram till.

Efter hand har tiden och insikten, tillsammans med skrivkramp fått oss att fundera om det är rätt titel i det senare avseendet. Det finns även en svensk film från 30-talet med den titeln. Huvudrollsinnehavarskan anser att det är en lätt sak att laga mat, i likhet med oss inser hon allt efter som tiden går att det är ett hårt arbete som kräver sin kvinna. Filmen slutar givetvis lyckligt, något som vi hoppas att vårt arbete också skall göra.

Vi vill passa på att tacka de elever som deltagit i våra fokusgruppsintervjuer samt personalen på det berörda gymnasiet. Vi vill även tacka vår tålmodiga handledare Sofia Persson på Sociologiska institutionen för hennes stora engagemang och stöd.

Kville i december 2008,

Bengt Andersson

Thomas Sjöberg

Jane Tretom

Innehållsförteckning

<u>Förord</u>	1
<u>Inledning</u>	3
<u>Tidigare forskning</u>	4
Kön och genus	4
Könsarbetsdelningens historiska förankring	4
Förvärvsarbete och hemarbete	5
Könssegregerad arbetsmarknad och status	6
Utbildning och genus	8
Arbetsfördelning i hemmet	9
Sammanfattning	10
<u>Metod</u>	10
Fokusgruppsintervjuer	11
Urval	12
Genomförande	12
Etik	14
Bearbetning och analys	14
Fördelar och nackdelar med fokusgruppsintervjuer	15
<u>Resultat</u>	15
Tema 1: Genus roll vid valet av inriktning	16
Tema 2: Genusets betydelse under utbildningstiden	17
Tema 3: Genus betydelse i det fortsatta yrkeslivet inom vald inriktning	19
<u>Diskussion</u>	21
Fler flickor än pojkar	21
Därför?	21
Kvinnans egen nedvärdering	23
Framtiden?	24
Sammanfattning	24
<u>Referenser</u>	26
Litteratur	26
Internet	27
Intervjuer	27
<u>Bilaga 1</u>	28
Inbjudan till att delta i en diskussion	
<u>Bilaga 2</u>	29
Intervjuguide	

Inledning

Vi är tre yrkeslärare med olika bakgrund, och vi har var för sig tyckt oss se att det föreligger ett tydligt genusmönster vid val till våra olika program.

Bengt är lärare på Bygg-/måleriprogrammet i Tanumshede. Målare är ett yrke som har varit mansdominerat så långt tillbaka som det har målats yrkesmässigt i Sverige, men på senare tid har branschens uttalade motvilja mot kvinnor inom yrket minskat.

På Strömstads gymnasium arbetar Jane på Hotell- och restaurangprogrammet (HR). Av tradition har service och matlagning varit kvinnoarbete med låg status. De män som finns inom branschen är oftast de som går vidare till det statusfyllda yrket kock. Det är fortfarande så att större delen av eleverna på HR är tjejer.

Thomas utbildar elever i hästhållning på Naturbruksprogrammet i Dingle. Hästen var fram till 50-talet mannens privilegium, både inom bondesamhället och inom militären. Efter det har det skett en helomvändning till kvinnornas fördel. Idag är det endast i undantagsfall som killar går på programmet.

Vår tanke från början var att undersöka genusförhållandet för våra samtliga tre program. Vi kom efter diskussioner fram till att området blev för stort inom ramen för detta examensarbete. Av denna anledning har vi valt att begränsa vårt arbete till restauranginriktningen inom HR-programmet, då vi ser en lång obruten dominans av kvinnor inom detta yrkesområde. Hur kommer det sig att könsfördelningen är som den är inom HR idag? Varför har så lite skett inom detta program, trots samhällets, som vi anser, pågående genusneutralisering? Läroplanen för de frivilliga skolformerna poängterar att skolan skall arbeta med dessa frågor genom att bl.a. skriva: "Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter" (Lpf 94 s. 4).

Syftet med denna uppsats är att analysera hur genus kan påverka ungdomars val till HR-programmet med inriktningen restaurang, och även hur genus kan bidra till att forma vilka yrkesvägar ungdomar väljer efter sin utbildning. Följande frågeställningar behandlas:

- Hur ser könsfördelningen för restaurangprogrammet ut idag?
- Vilka möjliga förklaringar ger eleverna som studerar på restaurangprogrammet själva till att könsfördelningen ser ut som den gör?
- Vilka ytterligare faktorer och förutsättningar kan bidra till att förklara att könsfördelningen är som den är?

Vi hoppas och tror att detta arbete kan bidra med en större lyhördhet och en djupare förståelse för dels vår egna personliga utveckling men också inom vår profession. Vi har samtliga sett hur genus påverkar valet till våra program och kan förhoppningsvis tillgodogöra oss den nyvunna kunskapen i respektive program. Mer konkret kan det ta sig uttryck i undervisningen genom att t ex att lyfta frågan i olika sammanhang, förlägga eleverna på lämpliga praktikplatser (APU), när kurslitteratur väljs eller vid rekrytering till programmet.

För att besvara frågeställningarna används litteratur som innehåller tidigare forskning på genusområdet. I uppsatsen görs en historisk tillbakablick, men även hur situationen ser ut idag behandlas utifrån ett genusperspektiv. Utifrån litteraturen försöker vi ge svar på några faktorer och förutsättningar som kan förklara könsfördelningen inom HR-programmet. Efter litteraturgenomgången redovisas resultaten från fokusgruppsintervjuer med gymnasieelever som går sista årskurs på restauranginriktningen inom HR, som ger sin bild av problematiken. Uppsatsen knyts ihop med en sammanfattande diskussion.

Tidigare forskning

Här överlämnas ett arbete, som mera på egna än andras försök är grundat; och, som jag vid dess förfärdigande haft både ro och möda, så önskar jag, att mina läsarinnor måtte endast finna nöje uti dess läsande och verkställighet (Warg 1969/1755 s. 11).

Stycket är hämtat ur företalet till Kajsa Wargs kokbok från år 1755: *Hjelpreda I hushållningen för unga fruentimmer*. I texten framgår det klart att boken är avsedd för läsarinnor och inget annat. Inledningen kan även läsas som en ledstjärna för vårt arbete som nu föreläggs för granskande argusögon av båda könen. Ytterligare ett citat från företalet kan bifogas, för att ge en historisk bakgrund till vårt arbete:

... de delar, som angå den inre hushållning, äro fallna på vår lott, och röra således skyldigheten av vårt kön, såsom ett värv, det med rätta oss tillkommer att förvalta, och huru lycklig är inte den, som härutav gör sig en angenäm plikt? (Warg 1969/1755 s. 11).

Kajsa Wargs kokbok kan ses som ett uttryck för den tydliga könsarbetsdelning som historiskt förekommit, och även delvis fortfarande förekommer. Köket och dess förvaltning har av tradition varit kvinnans område och också haft en relativt hög status. Enligt Ulla Wikander finns det dock ingen indelning kön och arbete som är för alltid given. Hon skriver att det:

... finns *inte* en naturlig arbetsfördelning mellan män och kvinnor. I stället kan man tala om en fortgående "social konstruktion" av det "kvinnliga" eller "det manliga" i arbetslivet (Wikander 1999 s. 11).

Oftast är hög status kopplat till det som betraktas som manliga arbeten. I och för sig kunde kvinnliga arbeten mycket väl utföras av män, men de har då oftast blivit ringaktade av sin omgivning.

Kön och genus

Kön och genus är centrala begrepp i detta arbete. Användningen av begreppen skiftar inom den litteratur vi tagit del av. I vårt arbete använder vi oss följande distinktion: med *kön* menas om man är man eller kvinna, vilket motsvarar det biologiska könet (jmf Tallberg Broman m.fl. 2002, s. 79). Med *genus* avses istället det sociala och kulturella normer som finns i samhället på vad som är "manligt" respektive "kvinnligt". Om något är "manligt" eller "kvinnligt" beror det alltså inte på det biologiska faktumet om man är man eller kvinna. Genus genomsyrar hela samhället såsom bl.a. politik, mat, idrott och arbete. I detta arbete är det främst arbete och program som är genuspräglade (jmf Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 30). I genus ingår även en maktdimension som markerar en dominans och underordning i samhället. (jmf Tallberg Broman m.fl. 2002, s. 79).

Könsarbetsdelningens historiska förankring

I det förindustriella samhället var kvinnan inför staten underordnad mannen. Inom äktenskapet var dock man och kvinna ömsesidigt beroende av varandra, både ekonomiskt och arbetsfördelningsmässigt. En jordbrukare var i själva verket mer beroende av sin hustru än tvärtom. I krigstid kunde kvinnan sköta gården om mannen tvingades lämna gården. Om en man däremot skötte "kvinnoosysslor" var risken stor att han förlorade sin manlighet. (Wikander 1999 s. 120)

Kapitalisterna under den tidiga industrialismen på 1800-talet utnyttjade den nya situationen. Kvinnor sålde sin arbetskraft till lägre pris än männen. Detta bidrog till att splittra den gryende socialismen, och kvinnorna kunde ses som ett hot istället för en tillgång. Yvonne Hirdman beskriver Friedrich Engels farhågor, som han uttryckte så här:

Kvinnan försörjer familjen, mannen sitter hemma, tar hand om barnen, städar och lagar mat./.../ Kan man tänka sig ett mer vansinnigt och galet tillstånd än detta. (Engels i Hirdman 2001 s. 103).

Den nya ekonomiska ordningen hade rubbat det genuskontrakt som hade gällt förut. Männen i fackföreningarna drev i många fall igenom förbud mot nattarbete för kvinnor. Intentionen kan mycket väl ha varit god, men konsekvensen blev att kvinnor blev nekade anställning, eftersom de blev mindre flexibla än männen.

Det var inte bara männen som direkt eller indirekt motarbetade emancipationen. Fredrika Bremer-förbundet i Sverige drev mot slutet av 1800-talet krav på särskilda kvinnoarbeten. Enligt Hirdman var ett förslag att ge statliga bidrag till att starta hushållsskolor med avsikt att utbilda flickor. Dels till husmödrar men även för att professionalisera husligt arbete. (Hirdman 2001 s. 118)

Så länge som kvinnorna inte hade rösträtt hade kvinnor svårt att få en utbildning, och de hade också svårt att få ett yrke som valts av dem själva. Inte heller under början av 1900-talet kunde kvinnorna välja utbildning eller yrke (Munkhammar, Sundvall 2005 s.3).

År 1923 kom behörighetsreformen som gav kvinnor behörighet till mer kvalificerade arbeten. Vissa arbeten var dock förbehållna män som t.ex. präst, militär och domare. Denna reform visar att samhället ändå var tvungna till att ge större plats för kvinnor på arbetsmarknaden pga. rösträtten. Med den nya grundskolereformen 1962 infördes att både flickor och pojkar genomgående skulle få gå tillsammans i skolan och få samma undervisning.

När offentliga sektorn under 1970-talet ökade anställningstakten innebar det för många anställda, att de kunde arbeta deltid och ändå följa med i löneutvecklingen. Denna utveckling underlättade för kvinnorna, som då kunde förena familj och arbete. Deltidsarbete hade funnits långt innan 1970-talet, och även tidigare var det viktigt för kvinnorna att få en sådan möjlighet att kunna deltid arbeta och även sköta hemmet. År 1965 gjordes arbetskraftundersökningen som visade att 450 000 kvinnor hade ett deltidarbete, detta innebär 34 % av de svenska kvinnorna. (Stanfors 2007 s.116). Vi saknar dock uppgifter om hur många kvinnor totalt som förvärvsarbetade vid tidpunkten.

Förvärvsarbete och hemarbete

I boken, *Det andra könet*, som är skriven på 1940-talet, har författaren Simone de Beauvoir ett annorlunda sätt att närma sig diskussionen om kvinnors villkor, arbetsliv och hemarbete. Vi anser att Beauvoir har en poäng i att hon sätter de olika rollerna i relation till varandra.

Beauvoir skriver att hushållsarbetet i själva verket gav kvinnan en möjlighet att fly från sig själv. För kvinnor är matlagning ett mera glädjefyllt arbete än städning och andra husgöromål. (Beauvoir 2002 s. 529)

Beauvoir menar att kvinnor strävar efter en originalitet eller en individuell perfektion som kommer till uttryck i hemmet och matlagningen

Kvinnans situation är mycket otacksam eftersom hon har sina plikter i hemmet men ibland också utanför hemmet. Hon har skyldigheter men inte samma rättigheter som mannen. Hon får varken belöning eller ära. Även om lagen inte längre räknar lydnad mot mannen till hustruns plikter och alla kvinnliga medborgare har fått rösträtt, förblir kvinnans frihet enligt Beauvoir abstrakt när den inte förenas med ekonomiskt oberoende. Det är enligt Beauvoir endast arbete som kan garantera frihet. Om kvinnan slutar att parasitera, rasar systemet samman som gör henne beroende av mannen, men så länge hon är i beroendeställning är hon inte något. Beroenderelationen ger istället en tendens till narcissism, kärlek och religion. Genom att arbeta ser hon sitt mål och genom sin lön och sina rättigheter känner hon också sitt eget ansvar. Detta är vägen till oberoende och självständighet. Beauvoir menar att man inte får luras av att bara för att rösträtt och yrkesarbete finns så skulle det vara en fulländad frigörelse. Samhällsstrukturen har tillhört mannen men har inte förändrats i grunden. Utvecklingen av kvinnors villkor har därför blivit den samma (Beauvoir 2002 s. 789).

Beauvoir menar att för att få ett behagligt liv måste kvinnan behaga mannen. Detta räknar det mansdominerande samhället med och därför kan arbetsgivare betala svältlön. Följden blir att kvinnan antingen måste förbättra sin situation till ett verkligt oberoende, eller så överger hon sitt yrkesliv för att låta sig underhållas. Den minoritet av kvinnor som uppnår verkligt ekonomiskt oberoende gentemot mannen är för den skull inte moraliskt, socialt och psykologisk i en situation som är likvärdig mannens. Detta beror på hennes uppväxt som flicka och inte som pojke. Uppfostran från familj och samhället sätter sin prägel (Beauvoir 2002 s. 791).

Under sin studietid eller lärotid är kvinnan enligt Beauvoir i underläge. Det är inte så vanligt att kvinnan tar vara på sina möjligheter under studietiden och sedan de första åren i yrkeslivet. Resultatet blir att många år senare får de lida av sitt dåliga utgångsläge. Åren mellan arton och trettio är då den yrkesmässiga framtiden avgörs. Hennes ansträngningar respekteras sällan på samma sätt som mannens. Man måste ta i beaktning den svåra situationen som karriären är för kvinnan. Det är svårt att bana sin yrkesmässiga väg genom ett fientligt, mistroget samhälle. Kvinnan anpassar sig lätt till en medelmåttig framgång som gör att hon inte kan satsa riktigt högt. Hon går in i arbetslivet på ett ytligt sätt och på så vis begränsar sina ambitioner. Bara hon har valt något överhuvudtaget så är det tillräckligt. (Beauvoir 2002 s. 806-809).

Könssegregerad arbetsmarknad och status

Förr ansågs inte genusfrågorna speciellt viktiga. De studier och den forskning som genomfördes var koncentrerade på män, mäns yrken och mäns villkor på arbetsmarknaden. Kvinnornas roll i samhället och i arbetslivet ansågs vara av mindre betydelse. Män ansågs vara familjeförsörjare och kvinnorna ansågs inte tillföra något av ekonomiskt värde till hushållet (Ulfsdotter Eriksson 2006 s.15). Ulfsdotter Eriksson hävdar även att könets betydelse vid forskning av yrkesstatus haft en underordnad betydelse. Detta beror enligt Ulfsdotter Eriksson på ett ointresse. Först på 1980-talet gjorde Christine Bose (Bose & Rossi 1983; Bose 1985) en studie om genusrelationerna på arbetsmarknaden som enligt Ulfsdotter Eriksson väckte ett större intresse. Ylva Ulfsdotter Eriksson framhåller dock att det var under 1960-talet, under den så kallade andra vågens feminism, som vetenskapen började intressera sig för kvinnors liv och villkor (Ulfsdotter Eriksson 2006 s.14).

Enligt Ulfsdotter Eriksson är det allmänt vedertaget att kvinnor och män arbetar inom olika yrken på den svenska arbetsmarknaden. Hon framhåller att det uppfattas vara av stor vikt att bryta könssegregering för att uppnå jämlikhet inom arbetsmarknaden. Som stöd för detta citerar hon Christina Jonung i *Kvinnomaktsutredningen* (1997):

Kvinnor, liksom män, har alltid arbetat. I alla samhällen skiljer de arbetsuppgifter kvinnor utför från dem män ansvarar för, även om variationer härvidlag har varit såväl över tid som rum... Oavsett det uttryck arbetsfördelningen mellan könen har tagit, så har den vanligen varit kopplad till en ojämlikhet i status, inflytande och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män (Jonung i Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 15).

Under de senaste 150 åren har kvinnorna fått rättigheter i samhället och inom arbetslivet. Frågan om en jämställdhetslag motionerades först i riksdagen 1970 där den mötte motstånd. Först den 1 juli 1980 trädde jämställdhetslagen i kraft. Lagen innebar ett förbud mot könsdiskriminering och lönediskriminering. Det fanns stora förväntningar på lagen när den kom. Dessa förväntningar infriades bara i viss utsträckning och det visade sig senare att det fanns behov av att skärpa kraven. Av den anledningen reviderades lagen och vi fick en ny Jämställdhetslag år 1991 (Jämställdhetslagen 1991:433). Lagen ses över kontinuerligt och har senast reviderats den 1 juli 2005. Jämställdhetslagen har som syfte är att främja kvinnors och mäns lika rätt i fråga om arbete, anställningsvillkor, arbetsvillkor och utvecklingsmöjligheter. Man vill med lagen förbättra villkoren i arbetslivet för det kön som har det sämst, där de två huvudfrågorna är förbud mot könsdiskriminering och aktiva åtgärder för jämställdhet. (Jämställdhetslagen 1991:433)

Ulfsdotter Eriksson skriver i sitt arbete att ett sätt att mäta om arbeten är jämställda är att se hur arbetet värderas. Ett vanligt och jämförbart mått på hur arbete värderas är att jämföra lönen. Ulfsdotter Eriksson hävdar att män i regel tjänar mer än kvinnor såväl inom samma yrke som i olika yrken. Lönestatistik visar enligt Ulfsdotter Eriksson att de största skillnader mellan mäns och kvinnors löner finns inom de mansdominerade yrkena samt i yrken som har lika många män som kvinnor. Lönerna i de kvinnodominerande yrkena är låga både för kvinnor och för män (Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 22).

Olika språkbruk kan säga något om yrkets genus. Ulfsdotter Eriksson hävdar att AMS genom sitt språkbruk i yrkesbeskrivningar medverkar till att befästa yrkens ställning i samhället, där vissa kvinnodominerande yrken beskrivs med en text som antyder att läsaren inte förväntas sitta inne med någon högre grad av intellektuell förmåga. Detta trots att AMS som myndighet enligt pressmeddelande 2003 skall arbeta aktivt för att minska diskriminering på arbetsmarknaden. Ulfsdotter Eriksson anser att staten har ett stort ansvar att minska denna diskriminering genom att dels ge en korrekt information, och dels motverka de vedertagna "sanningar" som är felaktiga. (Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 196-198)

Ulfsdotter Eriksson studerar och undersöker hur det kan komma sig att olika yrken har olika status. Till sin hjälp använder hon sig av en enkätstudie, intervjuer i fokusgrupper samt AMS yrkesbeskrivningar. Fördelen med fokusgrupper anser hon vara att hon får en kännedom om hur människor resonerar då de bedömer olika yrken. Vid dessa intervjuer framkom att deltagarna betonade att det är av stor vikt vid bedömningen av ett yrkes status vem som i huvudsak utövade yrket. Kvinnor, unga människor samt invandrare indikerade låg status. De arbeten som förknippades med att vara fysiskt tunga för utövaren ansågs också ha låg status. Sammantaget visar resultaten från fokusgrupperna i Ulfsdotter Eriksson forskning att ett yrkes status är beroende av många olika faktorer. Dessa kan utöver vad som nämnts ovan vara lön, utbildning, bildning, att synas, karriärmöjligheter samt en fin titel. Ulfsdotter Eriksson rangordnar i sin undersökning 100 olika yrken efter dess status. Den rangordning som Ulfsdotter Eriksson kommer fram till stämmer väl överens med tidigare utförda studier. Detta tolkas som att uppfattningar om yrkens status är ett förhållandevis stabilt fenomen i vårt samhälle. (Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 234).

Yrket kock hamnar på en 45:e plats och yrket servitör/servitris på en 90:e plats i Ulfsdotter Erikssons statusrankning. (Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 234). Samtidigt visar en enkätundersökning, "De kallar oss unga", som Statistiska Centralbyrån har gjort att det är 30 procent mer kvinnor som arbetar inom restaurang och måltidsservice än män. Dessa yrken ligger på 16:e plats bland de vanligaste yrkena för kvinnor (Åberg 2008 s.6).

Ulfsdotter Eriksson poängterar att män belönas och får ett speciellt erkännande på arbetsmarknaden. Yrkena förädlas då de utförs av män. Hon menar bland annat att det visar sig: "... i den kvalitativa skillnaden mellan kock och kokerska samt skraddare och sömmerska" (Ulfsdotter Eriksson 2006 s. 50).

Utbildning och genus

Forskning visar att skolan behandlar killar och tjejer annorlunda inom flera områden. Vi tar här upp hur utbildningsmaterial och ämnen vänder sig till ett visst kön. När elever gör ett könsöverskridande val får det olika konsekvenser beroende på kön.

I en forskningsöversikt om utbildning poängterar Ingegerd Tallberg Broman m.fl. att merparten genusforskning på senare tid fokuserar främst på flickor inom kunskapsfält inom matematik, teknik, IKT och naturvetenskap. I dessa studier beskrivs flickor utgöra "problemet" och anses därför intressanta att studera. Studier där pojkar studeras i traditionella "kvinnoämnen" där flickor har bättre resultat som t ex svenska, samhällskunskap och engelska saknas. Historiskt har undervisningen, innehåll och läromedel utvecklats av män ämnade för pojkar. Kvinnliga forskare har kritiskt granskat hur de naturvetenskapliga ämnenas läromedel presenterats. Moria von Wright har noterat att kvinnor inte finns med i läromedel i fysik som huvudexempel. Då tal och uppgifter presenteras handlar de istället om män och inte om kvinnor, och von Wright undrar var kvinnans finns (von Wright 2000 s. 76). Enligt Tallberg Broman m.fl. är läroboken och dess framställning av ämnet är av stor betydelse (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 87).

Många program i skolan har en ojämn könsfördelning enligt Tallberg Broman m.fl. Då pojkar och flickor gör könsöverskridande val medför det att de har olika villkor beroende på om det är en pojke eller flicka som gör detta val. Tallberg Broman m.fl. skriver:

Generellt kan man säga att flickor som bryter de traditionella och historiska grundade könsuppdelningarna och gör könsöverskridande val kan mötas av mer positiva reaktioner än pojkar som gör motsvarande – från vissa håll, på officiell nivå framför allt. (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 99)

Flickor som överskrider genusförväntningar får ofta ett särskilt stöd och stöttning. Flickorna redovisar en stolthet då de har kommit in på ett program eller utbildning som anses vara svårare och högt rankade. En pojke behöver i en större utsträckning försvara sitt könsöverskridande val än vad en flicka behöver. Tallberg Broman m.fl. betonar att trots att den pojke som gör ett könsöverskridande val till t ex estetik och dans eller omsorg och vård, möts med tveksamma reaktioner och kanske med ett förlöjligande så kan denna kille få en bättre yrkeskarriär och framtid än den flicka som gör sitt uppbackade genusöverskridande val. Många av det underrepresenterade könet lämnar dock enligt Tallberg Broman m.fl. sina arbetsområden, när könsfördelningen är mycket ojämn. Boken betonar att det behövs en stödstruktur kring den elev som kan tänka sig och våga vara genusbrytare. Detta stöd är ofta föräldrarna och det är framför allt elever med högutbildade föräldrar som är könsbrytare. Enligt Allan Svensson (1995) är flickor från socialgrupp tre mest underrepresenterade på teknisk och naturvetenskaplig linje (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 101). Enligt Tallberg Broman m.fl. har de mer utpräglade yrkesprogrammen i vår nuvarande gymnasieskola en

tydlig könsmärkning, och att avhoppen från gymnasieprogrammen generellt sett har ökat. (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 100)

Det beror inte bara på ämnet om en elev behöver bry sig om just detta ämne utifrån vilket kön eleven har och ämnets könsmärkning. Tallberg Broman m.fl. nämner att det inte alltid är accepterat för t ex vissa grupper av engelska pojkar att välja främmande språk i skolan. Det utmanar allt för mycket gruppens genusföreställningar. Motsvarande kan föreligga för en del flickgrupper som väljer teknik eller matematik. Hindren ligger enligt Tallberg Broman m.fl. inte enbart i ämnenas könsmärkning. Det finns också en mångårig historisk bakgrund, relaterad till klass, sociala faktorer och värdekultur (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 102).

Arbetsfördelning i hemmet

I den forskning vi har läst framkommer bakomliggande faktorer som kan påverka elevers val till HR- programmet. Kvinnomaktutredningen (SOU 1998:6) visar att det är svårt att hitta en balans mellan hemarbete och försörjning. Det finns en tät sammankoppling till samhällsnivå, organisationsnivå och individnivå. Av tradition är det ett kvinnligt problem att arbetslivets organisationer ser föräldraskap som individuellt problem. Detta resulterar i en risk för sämre hälsa och livskvalitet för kvinnor. För att klara både arbete och hem går kvinnor ner i arbetstid och låter karriärmöjligheterna vänta tills barnen blivit stora eller också väntar de med att få barn till de själva blivit äldre eller väljer bort föräldraskapet. De som har råd anställer någon för hushållsarbete och utnyttjar sitt sociala nätverk. (Roman 1994 s.217)

Papporna jobbar heltid och har högre lön och blir då huvudförsörjare. Att vara kvinna och förälder i arbetslivet kräver att föräldraskapet skall lösas. Att vara man och förälder är flexibelt, förhandlingsbart och en rättighet. Mannens perspektiv dominerar och det framför allt gäller vilka attityder som påverkar jämställdheten. Samspelet mellan män och kvinnor måste studeras för att stärka kvinnors villkor (Gonäs, Lindgren, Bildt 2001 s.51).

Vid en jämförelse av mäns och kvinnors tidsanvändningsmönster mellan åren 1990-2000 har det framkommit att män använder sin tid mest till betalt arbete medan kvinnor använder lika mycket tid till hushållsarbete som till lönearbete. Dessutom gör kvinnor mestadels flera saker samtidigt (Standfors 2007 s.110). Det är inte ovanligt att de lagar mat samtidigt som de tvättar kläder i maskinen och dessutom på samma gång hjälper barnen med läxorna. Enligt Tallberg Broman m.fl. anses kvinnor vara inriktade på att ta hand om och ha förmågan att se andra. Kvinnor anses även vara flexibla och känner ett stort ansvar och omsorg. Tallberg Broman m.fl. beskriver detta som en omhändertagandekultur (Tallberg Broman m.fl. 2002 s. 94). Detta är inte lika vanligt bland män. "Det andra skiftet" har blivit ett uttryck för kvinnans situation i vardagen, då detta medför tidsbrist och stress och i långa loppet konflikter inom familjen (Standfors 2007 s.219). "Work- family spillover" har blivit ett frekvent förekommande uttryck som syftar på att arbete och familj flyter ihop vilket resulterar i stress och tidsbrist, men också jämkningar och förhandlingar inom familjen och hushållsarbetet. Detta i sin tur påverkar alla familjemedlemmars situation och tillfredställelse med livet. Eftersom det är kvinnorna som utför det mesta i hemmet resulterar det i att barnen mest ser mamman laga mat och städa. Det finns en risk att detta blir ett framtida problem för jämställdheten (Standfors 2007 s.218).

Maria Stanfors refererar till en studie om situationen i svenska heterosexuella familjer i sin bok. Denna studie visar att kvinnor inte har kontroll över familjeekonomin pga. att de har det huvudansvaret för det obetalda arbetet i hemmet. Studien visar också att 80 procent av de tillfrågade ansåg att arbetsuppgifterna skall var jämt fördelade. Tyvärr är verkligheten en annan då jämställdheten är långt ifrån acceptabel. 13 procent av Sveriges familjer delar lika på arbetsuppgifterna hemma, i 24 procent av familjerna har kvinnorna huvudansvaret, i 36 procent får kvinnan göra det mesta med en konventionell arbetsfördelning, och i de

återstående 27 procenten präglas familjerelationerna av patriarkala förhållanden. Det måste tilläggas att man tar hänsyn till om det är småbarnsfamiljer och då kvinnan är deltidsarbetande. I de fall där kvinnan har en karriär eller är högre utbildad arbetar kvinnan i högre utsträckning heltid. Individens möte oavbrutet av information genom reklam och annan marknadsföring, samt tv och film som visar upp en bild av könsfördelning där det är kvinnan som utför hushållsarbetet i hemmet och som ansvarar för barnen. Mannen däremot är den som ändå är experten eller dess motsats i form av en tafatt toffelhjälte. Detta är meningen att uppfattas som roligt, men egentligen är detta nedtryckande för båda könen (Stanfors 2007 s.108).

Sammanfattning

Ulfsson Eriksson poängterar att Hirdman har påvisat att det föreligger en tydlig genuspåverkan i samhället. Hirdman skriver: "Genussystemets principer verkar på den svenska arbetsmarknaden. Dels genom isärhållande; att kvinnor och män gör olika saker på olika platser, dels genom hierarki; att det män arbetar med belönas högre än det kvinnor arbetar med" (Hirdman i Ulfsson Eriksson 2006 s. 46). Denna könssegregerade arbetsmarknad är ett centralt genomgående tema i den litteratur vi läst. Män och kvinnor ges inte samma förutsättningar, varken förr eller nu. Historiskt sett har kvinnor varken givits tillträde eller tillgång till bl a utbildning och förvärvsarbete. Det har tidigare skett en könsarbetsdelningen där det har varit naturligt att kvinnorna tog hand om hushållet. Idag ser situationen annorlunda ut. Både mannen och kvinnan förvärvsarbetar utanför hemmet, men hushållsarbetet sköts till stor del fortfarande av kvinnan.

Genus genomsyrar hela samhället och blir till en maktdimension som markerar dominans och underordning. Det är allmänt vedertaget att kvinnor och män arbetar inom olika yrken, att de flesta inte ser problemet med detta. Likaså värderas mäns arbete ofta högre och ger en högre status. Om kvinnor börja arbeta på mansdominerade yrken sänks yrkets status, även om det även finns flera faktorer som påverkar ett yrkes status. Mått på status kan vara lön, utbildning, karriärmöjligheter samt en titel.

Många av skolans utbildningar har en ojämn könsfördelning. Då pojkar eller flickor gör ett könsöverskridande val medför det olika villkor om det är en pojke eller flicka som gör detta val. Trots att pojkarna får försvara sitt val och oftare också får utstå mer förlöjligande än en flicka har pojkarna bättre möjligheter att få en bättre yrkeskarriär.

Metod

För att besvara uppsatsens frågeställningar har vi framför allt använt oss av tidigare forskning som belyser hur genus kan kopplas till utbildning och arbetsliv. För att närma oss hur HR - eleverna själva ser på frågan har vi främst inspirerats av Ylva Ulfsson Erikssons avhandling samt Ingegerd Tallberg Bromans m.fl. bok.

I ett inledningsskede gjorde vi överväganden om vilken metod vi skulle välja att arbeta utifrån, dvs. om vi skulle göra en kvantitativ eller kvalitativ studie. Varje metod har sina för- och nackdelar. För att få bästa möjliga resultat, valde vi att göra en kvalitativ undersökning. Vid en kvantitativ frågeundersökning vill man i allmänhet beskriva hur många informanter som svarar samma i en given population (Esaiasson 2007 s. 259). Ambitionen är sedan oftast att dra generella slutsatser utifrån de inkomna svaren. Vi har inte som främsta ambition att kunna dra generella slutsatser med denna undersökning. Vi är däremot intresserade av att undersöka vilka möjliga förklaringar eleverna som studerar på restaurangprogrammet själva ger till att könsfördelningen ser ut som den gör.

I en frågeundersökning/enkätundersökning kan det bli svårt att ställa så öppna frågor att det skulle fungera. Samtalsintervjuer skulle däremot kunna vara ett sätt att få fram svar på våra frågor. Samtalsintervjuer ger även bra möjligheter att få fram det oväntade, samt till uppföljning genom att ställa följdfrågor. Fokuserade gruppintervjuer där en mindre grupp diskuterar ett givet ämne på uppmaning av en samtalsledare skulle också kunna vara en metod som skulle kunna ge svar på våra frågor.

Det finns många fördomar kopplat till ungdomars val till Hotell- och restaurangprogrammet, inte minst våra egna. I boken *Närhet och distans* framhåller Pål Repstad: ”Att beskriva avvikare, främlingar och minoritetsgrupper som rationella är oftast kopplat till en kritisk eller ironisk vilja hos forskaren.” (Repstad 2007 s. 19). Ibland vill forskaren ifrågasätta, mästra och utmana människors tänkande, snarare än att ta del av det. Repstad betonar vikten av att vara medveten om sin egen roll. Forskande undersökning skall behandla och studera hur något är i samhället och inte hur det borde fungera eller vara.

Vi anser att fokusgrupper är en lämplig intervjuform då den med sin gruppsammansättning medför en diskussion som tar tillvara på de impulser och reflektioner som uppstår i gruppen. Det sker en interaktion. Repstad poängterar att en gruppintervju kan ge fylligare information än enskilda intervjuer. Diskussionen i fokusgruppen får en egen dynamik, där det som en informant tar upp följs upp av en annan informant och nyanseras av en tredje (Repstad 2007 s. 109).

Fokusgruppsintervjuer

När vi planerade fokusgruppsintervjuerna var det svårt att bestämma hur många grupper som skulle delta i undersökningen. Det fick bero på vilka svar vi fick från de olika grupperna, och när vi önskade att uppnå en teoretisk mättnad (Esaïsson 2007, s 191). En riktlinje som ges av Peter Esaïsson och Victoria Wibeck är att man bör genomföra minst tre fokusgruppsintervjuer (Esaïsson 2007 s. 366; Wibeck 2000 s. 48). Steinar Kvale framhåller istället att man skall man göra så många intervjuer som behövs för att ta reda på vad man vill veta (Kvale 1997 s. 97). Mot bakgrund till ovan givna litteratur genomförde vi i det första skedet intervjuer med fem fokusgrupper. Vi tyckte oss se en viss mättnad redan efter fyra fokusgruppsintervjuer. Vi genomförde dock den femte planerade intervjun för att försäkra oss om mättnaden. Intervjuerna gjordes med fyra elever i varje grupp. Esaïsson m.fl anger också just fyra till sex personer som en vanlig tumregel (Esaïsson 2007 s. 366).

Något som är viktigt vid alla intervjuer är att man har bra frågor. Mirzet Tursunovic menar att: ”Responser från kollegor, andra experter och personer från samma kategori som de potentiella deltagarna, är bra hjälp på vägen till att konstruera de rätta frågorna.” (Tursunovic 2002). Vi anser oss ha gjort det genom att vi dels utifrån litteraturen fått inspiration till lämpliga frågor. Vi förhörde oss även sedan med kollegor och med vår handledare. Utifrån våra teoretiska frågeställningar har vi försökt att översätta dessa till ett mer operationellt språk. I detta operationella språk ställs frågorna i fokusgruppsintervjuerna där våra teoretiska begrepp skall bli mätbara. Frågorna som vi använt finns i vår intervjuguide (bilaga 2). Det är viktigt att våra frågor är valida. Förstår verkligen eleverna frågorna? Kan vi vara säkra på att inblandade använder samma begrepp? En central och viktig fråga som vi har ställt oss är om vi verkligen mäter det vi påstår och tror att vi mäter dvs. hur det står till med vår validitet.

Vi har inte haft någon indikation på att eleverna inte förstått våra frågor. Det har underlättat att vi har haft möjligheten att förklara frågorna för dem under samtalets gång. Vi har i intervjuguiden även undvikit att använda svåra ord som t.ex. genus utan istället använt tjej och kille. När vi under intervjuerna ändå använt ordet genus har vi först definierat ordet.

Urval

Valet av deltagare har skett strategiskt. Syftet med undersökningen var att få en förståelse av HR - elevernas möjliga förklaringar till den könsfördelning som föreligger på programmet. Av den anledningen valde vi således HR - elever. Mot bakgrund till antalet fokusgrupper och antal personer i varje fokusgrupp innebar det ett urval på 20 HR elever. Vi valde att göra urvalet i två klasser på HR - programmet. Avsikten var att skapa grupper som vågar diskutera vad som helst. Känner gruppmedlemmarna varandra sedan tidigare känner de sig mer bekväma och trygga i gruppen (jmf. Wibeck 2000 s.52). Grupperna togs därför ut inom respektive HR - klass. Det kan däremot vara negativt om deltagarna faller in i samma roller som de brukar ha eftersom den som är ledaren i gruppens synpunkter blir dominerande vilket leder till att resultatet påverkas. Det är också svårt för samtalsledaren att uppmärksamma om informanterna faller in i sina gamla roller samt mycket svårt att åtgärda det (jmf Wibeck 2000 s. 53). Vi valde elever i årskurs tre då vi anser att de har en ökad och djupare förståelse för könsfördelningen. Vår erfarenhet är att de har lättare att diskutera olika problem då de snart är färdigutbildade för yrket. Samtidigt underlättades intervjuerna då eleverna är myndiga och vi inte behövde fråga målsman om tillåtelse.

Genomförande

Samtliga intervjuer genomfördes i samma lokal på den utvalda skolan då den fysiska miljön kan påverka samtalsdynamik. Lokalen var lagom stor där alla satt runt ett bord. En av oss var samtalsledare på samtliga intervjuer och en var assistent. Detta gjorde vi för att minimera samtalsledarens påverkan på de olika fokusgrupperna och därmed öka möjligheterna att få så likartade intervjuer som möjligt (jmf. Esiasson 2007, s. 367). Annars är det lätt att olika samtalsledare fokuserar på olika saker och därmed påverkar resultatet av undersökningen. Detta medför även att möjligheten att höja undersökningens reliabilitet ökar (Kvale 1997, s. 188; Wibeck 2000 s. 76).

Assistenten satt en bit bort från bordet och dennes roll var att anteckna de första meningarna som var och en sa för att underlätta transkriberingen, då det annars kan vara svårt att hålla isär rösterna (jmf Wibeck 2000 s. 79). Den hjälpte även samtalsledaren att ge ett första intryck efter att intervjun var genomförd.

Efter det att vi hade bestämt oss för att undersöka det utvalda gymnasiet HR- elever hade vi löpande kontakt med berörd lärare på gymnasiet. En halv vecka innan vi kom till gymnasiet skickade vi vårt informationsbrev till läraren på programmet. Denne fick till uppgift att ge informationsbrevet (bilaga 1) till eleverna i de två klasser som vi valt att undersöka. En lämplig tid att hålla intervjuerna bestämdes med berörd lärare. Intervjuerna har bedrivs under två dagar.

Under dessa dagar begav vi oss i god tid till gymnasiet. Detta för att hinna iordningställa rummet, vår utrustning samt att vi själva skulle känna oss bekväma i den nya miljön. Rummet som tilldelades oss möblerade vi om. Vi provade inspelningsutrustningen innan första gruppen kom. En av oss mötte upp eleverna i deras klassrum och stämde av att de hade läst igenom informationsbrevet (bilaga 1). Denne tog sedan ut fyra elever åt gången och visade dem vägen till intervjurummet. Fokusgruppsintervjuerna bestod således av fyra elever, en samtalsledare samt en assistent. I och med detta upplägg hade samtliga av oss en tydlig uppgift.

När eleverna kom till fokusgruppsintervjuerna presenterade vi oss. Undersökningens syfte och upplägg presenterades ytterligare en gång. Assistentens och samtalsledarens roll under fokusgruppsintervjun klargjordes för informanterna. Därefter småpratade vi för att lätta upp stämningen. När intervjun började startades inspelningen och samtalsledaren betonade att

deltagandet var frivilligt och poängterade att det inte finns några rätta eller felaktiga svar. Samtalsledaren höll sig till intervjuguiden (bilaga 2) och såg till att samtliga frågor behandlades under intervjun. Varje fokusgruppsintervju tog ungefär 20 till 40 minuter att genomföra.

Både assistenten som samtalsledaren skapade sig en bild över hur diskussionen löpte. Vilka frågor ansåg eleverna vara intressanta och därigenom höll sig kvar länge vid och vilka frågor ansåg de vara mindre intressanta genom att mer eller mindre hoppade över

Efter varje intervju skrev assistenten och samtalsledaren var för sig ner sina första intryck av intervjun. Utifrån dessa anteckningar diskuterades intervjun och vi fick en gemensam bild över den avslutande intervjun. Samtidigt lyssnade den av oss som tog ut eleverna igenom intervjun. Detta för att denne skulle få en känsla över utfallet av intervjun samt kontrollera att inspelningen hade fungerat. Detta arbete mellan intervjuerna tog ungefär 45 minuter. På detta sätt genomförs fem fokusgruppsintervjuer under två dagar med stort krav på oss av aktivt lyssnande och lyhörddhet. Det är svårt att säga hur vår närvaro och medverkan har påverkat resultatet och utfallet av diskussionerna i de olika grupperna. Det har förmodligen varierat mellan de fem olika grupperna. Wibeck betonar att varje gång vi observerar något eller dokumenterar en diskussion i en fokusgrupp påverkar vi utfallet av den information vi samlar in med vår närvaro. Det är omöjligt att tro att man kan genomföra en neutral insamling där människor är inblandade (Wibeck 2000 s. 80). Vi kände att vår påverkan var olika i de olika grupperna.

Under den första intervjun med grupp A berättade samtalsledaren och assistenten lite mer utförligt om sina olika bakgrunder. Var de arbetade och i vilka ämnen/kurser som de undervisade i. Det var tydligt hur en av informanterna, vi har kallat henne Anita kände en samhörighet med hästnäringen. Under fokusgruppsintervjun relaterade Anita vid ett flertal tillfällen till hästar och sökte ögonkontakt och samhörighet med den av oss som arbetar med inom det yrket. Efter denna första intervju berättade vi inte vad vi undervisade i, för att inte påverka resultatet i det avseendet.

I den första gruppen A var alla informanter tjejer. De övriga fyra grupperna bestod av tre tjejer och en kille. Vi märkte ganska tydligt att diskussionerna var olika intensiva i de olika grupperna. Däremot tycker vi att atmosfären i grupperna var ganska öppen och avslappnad. Med vår indelning av gruppmedlemmar har vi påverkat diskussionerna i de olika grupperna. Personkemin är viktig i hur en diskussion skall fortlöpa (jmf Widerberg 2002 s. 114).

Inspelningsutrustningen krånglade lite vid intervjun med grupp C. Samtalsledaren var då tvungen att justera utrustningen med jämna tidsintervall. Någon förklaring till varför samtalsledaren gjorde detta gavs inte. Detta påverkade förmodligen ändå diskussionen lite då samtliga blev distraherade av inspelningsutrustningen.

Vi tycker att det var bra att vara två vid intervjuerna. Det underlättade genomförandet och efterarbetet av intervjuerna. När intervjun av grupp B var avslutad kom den tredje av oss in i rummet. Diskussionen började igen men på ett annat sätt. Det var tydligt för oss som varit med på intervjun att diskussionen kändes mer hämmad. Det är svårt att säga vad detta kan bero på men en möjlig orsak skulle kunna vara att det nu blev för många vuxna i rummet. Trost beskriver att informanterna kan känna något slags maktövertagande och därigenom känner sig informanten att den kommit i underläge (Trost 2005 s. 46). Troligen hade diskussionerna blivit lite annorlunda om det bara varit en vuxen i rummet. Detta var dock inget som vi kände vid intervjutillfällena.

Platsen för intervjun påverkar också resultatet. Här känner vi att dock att vi minimerat denna påverkan då vi studerat litteratur inom området och den noggranna förberedelsen inför intervjuerna. Vi hade god tid på oss att ordna till rummet och utrustningen innan intervjuerna startade. Men det går inte att förneka att rummet och dess omgivning ändå kan ha uppfattats obekvämt av någon/några av våra informanter. (jmf Wibeck 2000 s. 31)

Det är bara att konstatera att vår påverkan i form av vad vi sa i inledningsskedet, inspelningsutrustningen, gruppsammansättningen och antalet forskare har påverkat resultatet av undersökningen. Detta är dock oundvikligt (jmf Wibeck 2000 s. 80). Insikten av detta är dock viktig och ökar undersökningens trovärdighet (jmf Wibeck 2000 s.120).

Etik

I vårt arbete har vi följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer med dess fyra huvudkrav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2001). Vid urvalsförfarandet informerades och poängterades att deltagandet var frivilligt och att informanterna har rätt att avbryta sin medverkan om de önskade det. Vi informerade informanterna om undersökningens syfte innan intervjuerna startar. Detta skedde i form av en inbjudan att delta (bilaga 1). Våra informanter avidentifierades för att förhindra att informantens identitet ska kunna utläsas i undersökningen. Inspelningsfiler från intervjuerna har endast genomlyssnats av oss som genomför undersökningen. Vid transkriberingarna använde vi oss av fingerade namn.

Bearbetning och analys

De bandade fokusgruppsintervjuerna transkriberades. Kvale betonar svårigheterna när man skall skriva ut den inspelade intervjun till en skriftlig text. Den som skriver ut gör tolkningar, det kan vara svårt att höra och det är lätt att skriva fel (Kvale 1997 s.150). Vetskapen av detta gjorde att vi var extra noggranna vid transkriberingen. När transkriberingen var slutförd för de fem fokusgruppsintervjuerna började den inledande analysen genom inläsning av det utskrivna materialet.

Som främsta inspiration till vår analys har vi använt Ulla-Britt Wennerströms avhandling samt Viktoria Wibecks bok (Wennerström 2003; Wibeck 2000). Dessa har varit till stor nytta vid vårt analysarbete. Vid analysarbetet har vi först kodat av materialet för att sedan dela upp det i teman. Därefter har vi sökt efter trender och mönster(jmf Wibeck 2000 s. 88). För att höja reliabiliteten valde vi att samtliga av oss som genomför undersökningen läste igenom materialet oberoende av varandra (jmf Wibeck 2000 s. 120). Sedan jämförde och diskuterade vi våra analyser för att enas om en.

Vi var tvungna att läsa igenom materialet några gånger innan tre övergripande teman kunde identifieras i materialet. Denna översiktsanalys har underlättats då vi har använt oss av en strukturerad form av fokusgrupp där vi följt en intervjuguide (jmf Wibeck 2000 s. 93) De tre teman som vi funnit i materialet är: 1: Genus roll vid valet av inriktning. 2: Genus betydelse under utbildningstiden. 3: Genus betydelse i det fortsatta yrkeslivet inom vald inriktning.

Efter det att teman hade identifierats lästes materialet igenom av var och en av oss igen. Var och en av oss markerade och numrerade i materialet de diskussioner som hörde till något av de tre teman. Markeringarna numrerades med 1, 2 eller 3 beroende på vilket tema det berörde. Därefter jämförde vi våra markeringar och diskuterade oss fram till en slutlig avkodad version. Sedan klipptes de markerade styckena ut. Därefter sorterades styckena efter nummer och lades sedan ut de på tre olika bord som representerade de tre olika teman. Vi koncentrerade oss på att hitta de likheter och skillnader som framkom i respektive tema. Informanternas namn har avidentifierat och de har fått nya i de olika grupperna. Vi valde att

ge den första gruppen namn på A, nästa grupp namn på B osv. Detta förfarande har underlättat för oss att hålla isär viken grupp som har sagt vad när vi analyserade diskussionerna utefter våra tre teman.

Fördelar och nackdelar med fokusgruppsintervjuer

Vid intervjuerna ställs stora krav på samtalsledaren. Samtalsledaren bör uppmärksamma och vara medveten om att gruppens sammansättning har betydelse för utfallet. Det finns en fara om någon eller några i gruppen inte känner sig bekväma. Då uteblir kanske den dynamik som vi ville främja under intervjuens gång och interaktionen mellan gruppmedlemmarna uteblir. Vår förhoppning var att vi inte skulle få denna gruppsammansättning då vårt urval var från samma HR klass. Det var då en möjlighet att optimera sammansättningen genom att be klassläraren för klassen göra gruppindelningen. Vi anser att det är viktigt att alla som medverkar i undersökningen vågar komma till tals, och att det inte uppstår några tysta allianser som samtalsledaren har svårt att under den relativt korta tid upptäcka. Karin Widerberg betonar att personkemin påverkar utgången av en intervju (Widerberg 2002 s. 114). Vårt urvalsförfarande kan däremot minska detta problem.

Vidare kan fokusgruppsintervjuer minska samtalsledarens möjlighet att påverka vad diskussionerna utmynnar i, vilket kan leda till en kaotisk datainsamling med svårigheter att systematiskt analysera alla åsikter (Kvale 1997 s. 97). Det är också viktigt att informanterna kan lita på forskarnas tystnadsplikt. Ett problem däremot kan vara att informanterna inte kan räkna med de andra informanternas tystnadsplikt. Enligt Jan Trost kan detta leda till att informanterna inte berättar om sådant som de inte vill att någon annan skall känna till (Trost 2005 s. 24). Trots dessa nackdelar och problem har vi fastnat för fokusgruppsintervjuer då vi anser att fördelarna överväger nackdelarna och metoden är bäst lämpad för att uppnå vårt syfte med undersökningen.

En stor fördel med fokusgruppsintervjuer har varit möjligheten att under samtalets gång få en uppfattning om att eleverna förstått frågorna. Eleverna har haft möjlighet att lyfta fram sådant som de inte förstått till varandra och till samtalsledaren. Det hade varit svårt om vi använt oss av en frågeundersökning/enkätundersökning. Vi har utifrån enkla frågeställningar (bilaga 2) låtit eleverna själva diskutera och därigenom givits möjlighet att få fram elevernas egna uppfattningar, snarare än deras reella agerande. Detta sammantaget har höjt arbetets validitet. För att höja arbetes validitet ytterligare har vi även tagit hänsyn till att intervjuerna genomförts på samma plats med samma samtalsledare och assistent. Vi har även läst igenom materialet oberoende av varandra.

Resultat

Statistik från skolverket visar att det är fler flickor än pojkar som söker och kommer in på Hotell- och restaurangprogrammet. Läsåret 2005/06 var det totalt 5197 behöriga intagna i Sverige och av dessa var det 65 procent flickor och 35 procent pojkar. Om man ser till hur många elever som slutförde studierna på Hotell- och restaurangprogrammet läsåret 2005/06, visar det sig att av totalt 3339 elever så är det 63 procent flickor och 37 procent pojkar. Alltså visar statistiken att även de elever som slutfört studierna är nästan dubbelt så många flickor som pojkar (www.Skolverket.se)

Vi tyckte att det var intressant att ta reda på om detta överensstämde med Hotell- och restaurang programmet på det gymnasiet som vi genomfört våra fokusintervjuer på. Vi valde att titta på alla tre årskurserna 2007. I årskurs 1 var det 20 flickor och 6 pojkar. I årskurs 2 var det 18 flickor och 4 pojkar och i sista årskursen var det 18 flickor och 8 pojkar. Totalt fanns det 56 flickor och 18 pojkar. På den här skolan var det alltså mer än 3 gånger fler flickor än

pojkar (www.Skolverket.se). Här föreligger en markant skillnad gentemot riket som helhet. Vi anser dock att det statistiska underlaget är för litet för att dra några slutsatser.

Nedan presenteras resultaten från fokusgruppsintervjuerna genom de tre identifierade teman som beskrivits i metodavsnittet, dvs. genus roll vid val av inriktning, under utbildningen, och för vidare karriärplaner.

Tema 1: Genus roll vid valet av inriktning

Inför intervjuerna var vi mest nyfikna på om forskning och elevernas tankar skulle vara likartade eller skilja sig på väsentliga punkter. Att genus spelar roll vid val till gymnasiet finns det entydig forskning och statistik på. Är eleverna medvetna om detta, är de på det klara om genusproblematiken, eller finns problemet på en högre nivå? Vi vill belysa ett av samhällets problem - hur når man ut med sin kunskap? Vem äger så att säga problemet/frågan?

Den första frågan vi ställde i varje intervju var om det var ett aktivt val eller en tillfällighet att de började på HR. Nästan alla sa att programmet de gick, inte var deras förstahandsval. Flera elever sa: "Det var det enda jag kom in på." Det vanligaste skälet var att det var det som blev över till dem. De som ändå hade HR som förstahandsval, hade haft vetskapen att de inte skulle komma in på någon annan linje. Cirka en tredjedel av eleverna trodde sig ha kommit in på sina förstahandsval, om de varit beredda att flytta. Ett par elever fick inte flytta till en annan ort för sina föräldrar. Ett par elever uttryckte sin besvikelse.

Fick ju inte flytta fast jag ville.

En annan elev framhöll att:

Jag fick inte flytta hemifrån. Och sen hade jag inte så bra betyg heller. Då blev detta den enda linjen jag kom in på.

Några andra elevers kommentarer tyder på ett mer aktivt/positivt val:

Det var den linjen som jag tyckte verkade vara rolig.

I högstadiet praoade jag på en restaurang och på en klädaffär. Då tyckte jag att det var jätteroligt på restaurangen och tråkigt i klädaffären där man fick larma hela dagarna.

Jag tyckte det var kul att laga mat innan jag började här. Jag visste inte var jag skulle gå annars liksom så jag tänkte att om jag går den här så behöver man ju inte gå någon högskola sen heller för då är man ju typ färdigutbildad.

En åsikt som kom fram i alla fokusgrupperna var att de själva ansåg att det var en "slapplinje". Med facit i hand tyckte de att idag kunde det vara lite pinsamt att säga att de gick HR. När vi försökte leda in frågan på genus fick vi ingen respons. "Det är inget man tänkte på då." och "Sån't tänker man väl inte på." var två typiska svar. Ordet genus var ett nytt begrepp för många av eleverna.

Var det påverkan från omgivningen eller ett självständigt val som avgjorde ert gymnasieval? Det var blandade svar på om de hade blivit påverkade av andra vid sitt val. Flera av eleverna menade att: "Det är klart att andra påverkar", medan andra tvärtom menade att: "man kan inte välja något bara för att kompisarna tycker det." En anledning som uttrycktes som skäl till att ingen eller liten påverkan hade funnits, var att de inte hade sökt HR som förstaval. "Vem

brydde sig om det då?” De föräldrar som engagerar sig i sina barns gymnasieval, gör det av naturliga skäl på förstahandsvalet. Resten kommer så att säga i andra hand. På frågan om gruppträck var elevernas svar olika. Om eleverna varit medvetna om det finns ett gruppträck som påverkar eller inte är svårt att veta. Enligt Tallberg Broman m fl finns det där. Pojkar som gör könsöverskridande val möts av reaktioner som tveksamheter och skämt, ibland även av förlöjligande. Tjejer däremot som tar sig in på manligt dominerade områden möts av positiva reaktioner. Historiskt sett finns det också belägg för denna tanke. Wikander skriver att i t.ex. krigstid kunde en kvinna sköta ”karlgöra”, men om däremot en man gjorde ”kvinnosysslor” var risken stor att han förlorade sin manlighet. Vi tror att det finns ett gruppträck, hur mycket det påverkar skiljer sig säkert mellan individer.

Hade eleverna haft förebilder och i så fall vilka? De som valt lite mer aktivt till programmet hade också förebilder. TVs matprogram och ”Mamma” var de vanligaste förebilderna. Enligt Beauvoir lägger kvinnan större engagemang på hemmet. Kan denna hos eleverna förmodligen omedvetna genusfördelning, ha påverkat deras val? I studien om situationen i svenska heterosexuella familjer har det kommit fram att 13 procent av Sveriges familjer delar lika på arbetsbörderna hemma, 24 procent av familjerna har kvinnorna huvudansvaret, 36 procent visar familjer där kvinnan får göra det mesta med en konventionell arbetsfördelning och återstående 27 procent lever i patriarkalt hushåll (Standfors 2007 s.108). Eleverna möts också oavbrutet av information genom reklam och annan marknadsföring, tv och film som visar upp en bild av könsfördelning där det är kvinnan som utför hushållsarbetet i hemmet och som ansvarar för barnen.

På frågan om de trodde att det hade betydelse om man var kille eller tjej, när man väl gick på programmet, sa eleverna med få undantag att det inte spelade någon roll. Det som i de flesta fall hade varit avgörande för att de kommit in på HR, var deras skoltrötthet och dåliga betyg. Varför könsfördelningen var som den var, på det hade de inga bestämda svar. Det var nog mer så att skolan har ett ”tjejprogram” - HR och ett ”killprogram” - Elprogrammet. Här finns en tydlig genusuppdelning, även om eleverna inte var medvetna om detta när de valde program. Enligt eleverna och tillgänglig statistik för det aktuella gymnasiet är det enbart killar på EL-programmet. Denna genuspåverkan styrks av Skolverkets statistik (www.Skolverket.se).

Bose var en av de första som genomförde mer omfattande forskning om genusrelationer på arbetsmarknaden. Eftersom denna forskning kom först på åttiotalet, kan man kanske inte förvänta sig att medvetenheten är större än den är hos ungdomarna. Ytterligare stöd för att medvetenheten är låg finner vi hos Ulfsdotter Eriksson. Hon skriver att det är allmänt vedertaget att kvinnor och män på den svenska arbetsmarknaden arbetar inom olika yrken. Det är med andra ord så självklart för eleverna att det var inget de reflekterade över. Här kan man nog förvänta sig att vi sådde ett frö hos några av eleverna. Något som styrker den tanken är själva intervjuerna. De första frågorna gällde huruvida det fanns någon genuspåverkan vid valet till programmet. Det sa de nästan samstämmigt att det inte fanns, men allt eftersom samtalen pågick blev frågan komplexare för dem.

Tema 2: Genus betydelse under utbildningstiden

Var det bra eller dåligt att könsfördelningen på HR har ett klart överskott på tjejer? Kan det påverka utbildningen? Varken killarna eller tjejerna såg något problem med underskottet av killar, med avseende på utbildningen. En av killarna i intervjun sa med ett leende att: ”Det är trevligt med mycket tjejer.” Att han tänkte mer på kön än på genus framgick tydligt. Här kommer ett kort diskussion mellan eleverna i en av grupperna:

- Det spelar ingen roll.
- Det är lite tråkigt att det är så små klasser.

- Ja vi är inte så många.
- Men vi får mer hjälp nu och då kanske man lär sig lite mer.
- Fast det är kul om det är många också.

Eleverna glider förbi det och upplever inte könsfördelningen som ett problem utan ser istället klasstorleken som ett problem. På frågan om det var ok att vara kille i klassen svarade ett par killar så här:

- Om man är intresserad av matlagning spelar det ingen roll om man är kille eller tjej.
- Det är ju klart om man vill lära sig laga mat så skall man klart gå här.

Vi finner inget gehör för elevernas inställning att det inte spelar någon roll, i den litteratur vi läst. Ulfsson skriver att det är av stor vikt att könssegregeringen bryts. Hon finner stöd för detta i Kvinnomaktsutredningen (1997). Här kan vi se att det finns olika perspektiv på problemet. Forskningen har ett ovanifrånperspektiv där ojämlikheten är ett problem. De som omfattas av problemet, ser inget problem alls. Vem har tolkningsföreträde? Det här var en fråga där moderatorn tryckte lite extra på frågeställningen. I efterhand kan vi se att vi gjorde oss skyldiga till det Repstad varnade för. Ibland vill forskaren ifrågasätta och utmana människors tänkande, inte ta del av.

Vad ansåg eleverna om utbildningens status? Många uttryckte att andra elever på skolan, ansåg att de var lite "dumma" eftersom de gick HR. Här visas elevernas diskussion kring frågan i en av grupperna:

- Jag tycker det känns pinsamt att säga att man går HR för det anses ju så slapt. Alla tänker ju det är den slappa linjen.
- Ja den slappa linjen det är ju bara idioter som går där.
- Ja skolkare. Jag kan känna att det känns ganska trist
- Jag hade hört när jag valde linjen att den var slapp men det var inte därför jag valde den.

Några av eleverna sa också att den attityden också fanns hos många lärare. En elev uttryckte: "Det kan jag känna finns hos lärare också." Detta förhållande gällde dock inte deras egna lärare på programmet. Här fanns inte heller någon skillnad mellan könen på eleverna eller lärarna.

Vid fokusgruppsintervjuer genomförda av Ulfsson framkom att deltagarna betonade att det är av stor vikt vid bedömningen av ett yrkes status vem som i huvudsak utövade yrket. Kvinnor, unga människor samt invandrare indikerade låg status. Ulfsson hävdar även att olika språkbruk kan säga något om yrkets genus. Som exempel tar hon AMS som genom sitt språkbruk, medverkar till att befästa yrkets ställning i samhället. Vissa kvinnodominerade yrken beskrivs med en text som antyder att läsaren inte förväntas ha någon högre intellektuell förmåga.

Hur stor andel av dem som sökt avslutade sin utbildning i förtid? Påfallande många var missnöjda med sitt val. Ungefär en fjärdedel hade hoppat av sedan starten för drygt två år sedan. "Mikaela hoppade av efter tre veckor, men hon har visst bytt fyra gånger på två år." Kommentaren avslutades med en min som tydligt visade att hon inte var omtyckt av uppgiftslämnaren. Vår erfarenhet som lärare på gymnasiet är den att många byter program.

Vad vi kunde förstå var den inte signifikant större på HR- programmet, än på de andra programmen på skolan.

Tema 3: Genus betydelse i det fortsatta yrkeslivet inom vald inriktning

När vi kom in på framtidsplaner blev det en skillnad avseende på kön. Vi fick några jakande svar på frågan om könet påverkade vilka arbeten de trodde man får efter utbildningen. Eleverna menade att det var lättare för killar att få kockjobb, bland annat därför att det är ett fysiskt tungt arbete. En elev uttryckte att: "Det är ett ganska tufft jobb". Ett ytterligare skäl framfördes till skilda karriärbaner utifrån kön. Det skälet fanns också med som orsak att flera tjejer inte ville bli kockar. En av flickorna uttryckte det så här:

Kockyrket är inte särskilt eftertraktat just nu för det är många som blivit kockar och intresserat sig för matlagning så det är inte så eftertraktat. Och det är ju mer män som söker det. Och då tänker man kanske. Ja men vi liksom eftersom det inte är så eftertraktat så söker sig kanske inte killar att gå denna linje för att bli kockar utan då väljer dom som vill bli liksom ja mer kafé och servering och sånt där.

Hennes kommentar är lite svår att förstå, men vi tolkar den så här. Kockyrket börjar bli överetablerat och därför söker sig färre den karriärvägen. Då det är i första hand män som blir kockar, minskar deras ansökningar till HR -linjen. Vi har inte funnit någon statistik som stöder detta påstående.

Den mest ambitiösa eleven med avseende på den framtida karriären var en kille. Hos honom fanns det ingen tvekan.

Jag skall försöka jobba mig uppåt från varmkök och kanske storkök och kökschef, kanske ända upp till restaurangchef om man klarar det. Försöka komma högt. Sikta högt. Bra höjder.

Ambitionen att avancera inom yrket fanns mest hos killarna. Även om inte alla vara lika målinriktade som killen ovanför, fanns tankarna där. De ville flytta till storstäder eller utomlands, bli bartendrar eller kockar. En kille sa att:

Här går ju inte att stanna, jag menar vad finns det här, om man vill bli något?

De av tjejerna som trodde att de skulle finnas inom yrket, sa att de ville öppna ett kafé eller jobba på restaurang på hemorten.

Min högsta dröm är att starta en restaurang där de handikappade kan få arbeta också.

Denna elev uttryckte en tanke som styrker kvinnans traditionella omsorgsansvar. Enligt Tallberg Broman m.fl. anses kvinnor vara inriktade på att ta hand om och ha förmågan att se andra. Kvinnor anses även vara flexibla och känner ett stort ansvar och omsorg. Ytterligare ett par av de kvinnliga eleverna uttryckte sina framtida yrkesval i den riktningen:

Det är många som jag snackat med, tjejer som vill starta ett kafé eller servering. Det är inte så många som vill arbeta i kök. Om

man går på kafé' så är det inte så många män som står där och säljer.

Det är många tjejer som vill vara i kallis. Dekorera och pynta och göra små bakelser. Killarna däremot vill vara i köket och göra mat.

Först en förklaring, kallis är det samma som kallkök. Om man vill kan man säga att Fredrika Bremerförbundets ambitioner har slagit "väl" ut. De ville utbilda kvinnor till mer professionellt hushållsarbete. Ulfsdotter Eriksson har sett på statusen i etthundra olika yrken, och rangordnat dem. Kock hamnar på fyrtiofemte plats och servitris/servitör först på nittionde plats. En av tjejerna hade en annan förklaring till att det var flest killar som blev kockar. Det är ett fysiskt tungt arbete och därför skulle det passa killar bättre. Här finns ett motsatsförhållande till Ulfsdotter Erikssons studier. De yrken som är fysiskt tunga anses också ha låg status.

Ett par elever sa att det finns arbetsgivare och chefer som vill ha kvinnliga servitriser "såklart". Det faktum att några arbetsgivare föredrar kvinnliga servitriser tyder på att gamla genusmönster följs. Är detta ett tecken på att gamla fördomar lever kvar eller någon sorts gammal vana? Svårt att veta eftersom det är ett individuellt ställningstagande. Ett sätt att få reda på hur utvecklingen är och har varit, skulle vara att studera liknande frågeställningar över tiden.

En majoritet av tjejerna trodde inte att de skulle jobba inom yrket om fem år. "Jag tror att jag kommer att arbeta i en affär men helst skulle jag vilja arbeta med TV." Istället framhöll de alternativa yrkesbanor. En tjej sa att: "Min dröm är att jobba i klädaffär." Dessa åsikter finner vi stöd för hos Beauvoir. Hon menar att kvinna är i underläge under läro- och studietiden. Ofta tar kvinnorna inte vara på sina möjligheter under studietiden och därefter de första åren i yrkeslivet. Det är i åren arton till trettio som det framtida yrkeslivet avgörs. Vi menar att en majoritet av tjejerna inte har för avsikt att fortsätta inom det de har utbildat sig för. Då är mycket av tiden på utbildningen bortkastad och därigenom hamnar de på efterkälken.

Vår frågeställning var om genus påverkar ungdomars val till Hotell- och restaurangprogrammet. Vi fann egentligen inget stöd för den uppfattningen hos de intervjuade. Det enda som tydde på det fanns en medvetenhet om genusbetydelse, hos eleverna var att det fanns ett tjejprogram HR och ett killprogram EL. Elevernas reflektion var att programmen var det som fanns att välja för dem med dåliga betyg. Frågan är då, finns det subtilare förklaringar som är relevanta? Skall vi gå efter forskningsresultaten, är svaret ett obetingat JA. I slutet på en av fokusgruppernas diskussion kom vi in på ett sidospår som kan vara intressant. En av tjejerna som tidigare inte trott sig vara kvar i yrket om fem år, uttryckte sig så här:

Ja, jag tänker skaffa familj med barn och så. Då vill jag inte jobba så mycket.

Vi anser att det här kan finnas ett delvis omedvetet motiv till något som kan vara en förklaring, till den låga ambitionsnivån för en del tjejer. Såg hon det oförenligt med kvinnans dubbla roller? Har hon haft en egen mamma som slitit med det som Stanford kallar "Work – family spillover"? En liknande parallell finns hos barn till egna företagare. De har inte sett sina – oftast fäder – frånvarande föräldrar och bestämt sig för att aldrig bli som dem.

Kan det vara så att detta faktum också påverkar den framtida karriären? Innebär det att en del tjejer ser det som så, att om de vill ha familj i framtiden blir det svårt att förena med karriär? Enligt Roman går kvinnor ner i arbetstid för att klara både arbete och hem och låter karriärmöjligheterna vänta tills barnen blivit stora eller också väntar de med att få barn till de själva blivit äldre eller väljer bort föräldraskapet. De som har råd anställer någon för hushållsarbete och utnyttjar sitt sociala nätverk. Här kommer en aktuell politisk fråga in. Debatten om avdrag för hushållsnära tjänster har varit het. Den socialistiska sidan har hävdat att det är en klassfråga, där bara den med pengar kan välja. Den borgerliga å sin sida har hävdat att det skulle ge fler jobb. Ett ytterligare skäl som inte har framförts så tydligt är att det kan vara en genusfråga. Ger reformen möjlighet för fler kvinnor att göra karriär? Ja det är rimligt att förmoda det, men det blir för de bättre förmedlade i samhället. På så sätt kan fler kvinnor nå högre positioner i samhället. Just på de högre posterna finns en av de största genusojämlikheterna. På så sätt gynnas jämställdheten. Samtidigt är det en klassfråga som det socialistiska blocket hävdar. Myntet har många sidor.

Avslutningsvis vill vi säga att kanske blir den största återverkan av vårt arbete att, så som Wennerström skriver i *Den kvinnliga klassresan*: "Medvetenheten väcktes till stor del genom intervjusamtalet." (Wennerström 2003 s. 63). Det blev en dubbel medvetenhet. Dels för eleverna, men även för oss själva. Den självreflektion som processen har givit oss är ovärderlig för framtiden.

Diskussion

Kvinnorna har av tradition och utan ekonomisk ersättning varit de som skött hem och hushåll. När hon tog med sig den (o)vanan ut i arbetslivet, bidrog det till att matlagning och servering blev ett låglöne- och lågstatusarbete.

Fler flickor än pojkar

Trots den pågående genusneutraliseringen i samhället verkar det förhålla sig så att genus påverkar elevers val till HR - programmet. När vi läser statistiken från skolverket visar den att det är nästan dubbelt så många tjejer än killar som både söker till och avslutar programmet. Resultaten från vår intervju med elever på HR visar att eleverna inte bryr sig om att det är fler tjejer än killar. Varför genusfördelningen var som den var hade de inga funderingar på och inga svar på varför. Killarna framhåller att det bara är trevligt med många tjejer. Elever av bägge könen tyckte att klasstorleken var ett viktigare problem. Vi funderar kring varför eleverna inte har reagerat på könsobalansen. Vi har frågat oss om eleverna är för unga för att reflektera och se könsskillnaden. En annan tolkning skulle kunna vara att de av tradition och hemförhållanden är vana vid att det är mest tjejer som lagar mat. Därför är det heller inget de reflekterat över. Visst grupptröck förekommer, men det har inte fått alla killar att avstå från att söka sig till programmet. Hur många som avstått att gå HR kan vi tyvärr inte få reda på i denna forskning. Om genusskillnaden är ett samhällsproblem eller inte finns det skilda åsikter om. Vi anser att man bör se djupare på problematiken än vad eleverna gör. Vad blir det för konsekvenser av att det är mest kvinnor som jobbar inom restaurang och måltidsservice?

Därför?

Vi hade inte för avsikt att dra några generaliseringar utifrån vår undersökning. Under arbetets gång har vi trott oss se vissa mönster i elevernas svar. Dessa svar har vi funderat och vridit på ur olika vinklar, om det gäller generellt sett är vi inte säkra på.

Boken *Hjelpreda I hushållningen för unga fruentimmer* är skriven på mitten av 1700-talet, och vi tycker inte att det är förvånansvärt att boken är riktad till det kvinnliga könet. I den tidens bondesamhälle var sysslorna noggrant uppdelade. Mannen skötte gården eller

förvärvsarbetade. Kvinnan stod för hushållet och hjälpte till på gården. Paralleller finns med dagens situation, kvinnan sköter både hemmet och bidrar till den ekonomiska försörjningen. I texten i Kajsa Vargs kokbok framkommer det att kvinnor på den tiden var stolta över sin kunskap i hushållsgöromål och matlagning. Att laga god mat ger en tillfredsställelse när de som äter, mår gott och njuter av maten. Det framkommer också i texten att kvinnorna såg det som en plikt att laga mat. Detta fenomen menar vi lever kvar idag då oftast det är kvinnan i hemmet som lagar maten. Vi tolkar det som att kvinnan själv har en del av skulden för att det är hon som har huvudansvaret för hem och hushåll. Generation efter generation fortsätter på samma sätt, och för detta resonemang finner vi stöd i kvinnomaktsutredningen. Efter bondesamhället kom industrialismen och samhället förändrades, men traditionen att det är kvinnan som sköter hem och matlagning ändrades inte nämnvärt. En del kvinnor började förvärvsarbete, och oftast till lägre löner. Plikten att sköta hemmet fanns kvar, vilket ledde till dubbelarbete. Andra kvinnor blev kvar som hemmafruar och på så sätt kom de inte med i samhällsutvecklingen på samma sätt som männen. I båda fallen ledde det till ett fortsatt ekonomiskt beroende av mannen.

Strävan för kvinnorna att få utbildning och komma in på arbetsmarknaden har varit svår och lång. Även om det var ett steg framåt för flickor att få lov att börja skola, förväntades kvinnorna fortfarande sköta hemmet. Enligt Tallberg Broman m.fl. anses kvinnor vara inriktade på att ta hand om och ha förmågan att se andra. Kvinnor anses även vara flexibla och känner ett stort ansvar och omsorg. Tallberg Broman m.fl. beskriver detta som en omhändertagandekultur. En tänkbar förklaring är att det skulle kunna vara socialt betingat. Kvinnorna lär sig genom flera hundraårig tradition att de skall kunna och orka med att sköta både hem och arbete. Situationen för kvinnan blir i längden ohållbar då hon numera också har ett förvärvsarbete att sköta. Kanske detta beror på att vi fortfarande lever i en mansdominerad värld och att kvinnorna måste prestera mera för att anses likvärdiga männen. Som ytterligare börda har det varit och är delvis fortfarande status för en man att ha en duktig fru och mamma till sina barn.

Ulfdotter Eriksson menar att det är allmänt vedertaget att män och kvinnor arbetar inom olika yrken. Hon vill bryta genussegregationen för att uppnå jämlikhet på arbetsmarknaden. Som ett av skälen anför hon att kvinnor får lägre lön än männen för likvärdigt arbete. Ofta är det kvinnorna som jobbar deltid, är hemma med sjuka barn osv. Intressant är att se HR - eleverna i årskurs ett. Där finns det en skillnad mellan flickor och pojkar, när det gäller kunskap och intresse för matlagning. Flickorna har generellt sätt mer kunskap inom området, och detta tror vi beror på att mammorna lär sina döttrar att laga mat i större utsträckning än vad de lär sina söner. Ulfdotter Eriksson poängterar också att män belönas och får ett speciellt erkännande på arbetsmarknaden, yrken förädlas då de utförs av män. Vi tror också att pojkar får beröm av sina mödrar om de gör de traditionella kvinnogöromålen som t.ex. att tvätta kläder, medan för flickor är det en självklarhet för omgivningen att kunna göra detta. I det här fallet är det inte mammorna som belönar utan arbetsgivare/chefer och samhälle. Detta skulle kunna bero på en projektion och även tradition, då pojkar/män får beröm medan kvinnor inte förväntar sig beröm utan att det är en självklarhet att utföra arbetet. Denna skillnad i uppfostran som fortsätter upp i vuxen ålder tror vi har stor betydelse. Männen blir uppmuntrade, något som leder till karriärambitioner inom yrket. Kvinnor nervärderar sin yrkeskunskap eftersom det bara är vad som förväntas av dem.

Att tjäna sitt uppehälle och dra sitt strå till familjeekonomin är en självklarhet för kvinnor numera. Här finns en stor skillnad från förr, då kvinnor inte ansågs tillföra ekonomiskt värde till hushållet enligt Ulfdotter Eriksson. För de flesta kvinnor som har barn och hem, kommer detta i första rummet. Som en konsekvens av detta blir det en självklarhet att arbetet kommer i andra hand. Därför är det vanligaste att kvinnan går ner i tid på sitt arbete eller inte utbildar

sig och gör karriär i samma utsträckning som männen. Om detta beror på det dubbelarbetet som de är utsatta för, menar vi att det politiska systemet måste utveckla lagar och förordningar. Ett omdebatterat område är föräldrapenningen. Skall den delas lika eller skall föräldrarna själva få bestämma? Problemet har likheter med elevernas omedvetenhet i genusfrågan. Vem äger rätten till problemet med genusjämligheten?

Den traditionella synen på arbetsfördelningen i hemmet är relaterat till arbetsdelningen. Kvinnor utför mera arbete i hemmet än männen, men arbetar mindre på arbetsmarknaden. Vi ser ett problem i detta då många kvinnor idag efter flera års sammanboende med partner separerar och får fullt eget ekonomiskt ansvar. Lönen kan då vara låg, det är svårt att få en heltidstjänst och pensionssparandet är inte i balans med utgifterna då kvinnorna går i pension. Detta innebär framåt ledes lägre standard, mindre pengar och eventuellt bidragsberoende. Detta som en följd av att kvinnorna tar det största ansvaret för hemmet och familjen och inte har sett vikten av att utbilda sig. Vi vill påstå att kvinnan inte bara är offer utan det handlar också om hur kvinnan själv tänker och låter sig undertryckas av samhället och mansdominansen. Vi tycker oss se att vi i detta påstående får medhåll från Beauvoir som menar att det kvinnliga könet strävar efter perfektion i hemmet, vilket tar mycket ork och kraft. Vi tror att det är vanligt i dag att kvinnan strävar efter perfektion i sitt hemarbete. Detta för att de vill vara tillagts och för att känna sig duktig och vara jämbördig med mannen. Felet i detta tycker vi är att hemarbetet inte har lika hög status som ett jobb på arbetsmarknaden. På det sättet faller kvinnans känsla av att göra något bra och likvärdigt som mannen.

Vi håller också med Stanfors som menar att bl.a. media, information och reklam har en skuld till kvinnans underordnande. Varje dag möts vi av bilder av kvinnors och mäns roller i samspelet familj och arbete. Den traditionella synen är kvinnan som tvättar, städar och tar hand om barnen matas vi med t.ex. på tv-reklam. Vackra kvinnor visar vilket tvättmedel eller vilken blöja konsumenten skall köpa. Listan är lång på exempel där de specifika kvinnor och mansroller talar om vem som skall göra vad. Detta visade sig även i intervjuerna där eleverna hade förebilder som t.ex. matprogram och "mamma".

Kvinnans egen nedvärdering

Beauvoir skev boken *Det andra könet* på 1940-talet, då samhället såg annorlunda ut utifrån ett genusperspektiv. Beauvoir, som då var en modern kvinna, hade tankar och tyckande som låg långt före sin tid. Hon skildrar kvinnans - som hon anser självpåtagna roller - på ett negativt sätt. Beauvoir har tankar om att hushållsarbete och matlagning skulle vara ett sätt för kvinnan att fly från sig själv. Om det är så tror vi att det mycket väl borde innebära att kvinnor inte anser att de är värda lika mycket som männen. Beauvoirs åsikter sammanfaller i denna förklaring med våra egna här ovan. Flickorna/kvinnorna gör bara det som tradition och egna förväntningar bjuder. Om det ligger någon sanning i detta skulle det kunna vara en orsak till varför det är en dominans av flickor på Hotell- och restaurangprogrammet. Även åsikten som Beauvoir framför att kvinnan inte tycker hon är värd lika mycket som mannen skulle då kunna vara en anledning till den låga statusen som restaurang och måltidsservicen har. Beauvoir menar vidare att kvinnor har svårt att bli respekterade i arbetslivet. Detta skulle bl.a. bero på en tradition av underkastelse och att deras frihet är berövad för att de måste sköta hem och barn samtidigt som de yrkesarbetar. Eftersom detta tar mycket kraft blir kvinnor tröttare och även ibland utmattade. Samhället skulle i sin tur dra nytta av detta genom att ge dessa kvinnor dålig lön i vetskap om att kvinnorna inte orkar agera mot och eller inte vet hur de skall agera. Följden blir då enligt Beauvoir att de antingen kämpar och förbättrar sin situation eller slutar sitt yrkesliv och låter sig försörjas.

Framtiden?

Lågstatusyrken, som t.ex. inom restaurangbranschen, hotell och offentliga sektorn är dominerade av kvinnor. Är det en medveten eller omedveten handling att inte sikta för högt i karriären, eftersom hemmet och barnen skall skötas? Traditionen av arv och uppfostran skulle kunna vara så stark att flickorna på Hotell- och restaurangprogrammet har i tankarna att inte gå längre i karriären än t ex kocka eftersom det ändå är mannen som drar det tyngsta lasset ekonomiskt. Om så är fallet får samhället svårt att få en jämställdhet mellan könen och kvinnodominerande yrken kommer även framåt i tiden att ha låg status.

Ulfsdotter Eriksson och Wiklander menar att det finns en koppling mellan hög status och manliga arbeten. Vi tror att samhällsutvecklingen har del i detta, då vi kan se i historiken att kvinnorna var hemma och männen förvärsarbetade. Detta har bidragit till att ge männen en högre status genom sin ekonomiska makt. Detta har sedan följt med under alla år. Även om kvinnor idag arbetar, är männens arbetsinsatser många gånger mer framhållna än kvinnors. Detta framgår i Ulfsdotter Erikssons bok, där hon talar om hur man kan mäta jämställdheten genom att se hur olika arbeten värderas. Hon nämner lönen som ett mått att jämföra värdet i arbetet. Eftersom kvinnor fortfarande får lägre lön än män för likvärdigt arbete, skulle det vara så att kvinnor även idag värderas sämre än män. Idag är individuell lönesättning en vanlig lönesättning. Vi kan inte låta bli att fundera över om det faktiskt är så att kvinnor är sämre på att löneförhandla än män.

Elevernas omedvetenhet om genus betydelse vid val till gymnasiet är ett bekymmer. Inte i den fas av livet som de befinner sig vid intervjuerna, men senare i livet. Den forskning vi har tagit del av pekar entydigt på detta faktum. Kvinnor har en sämre situation både på arbetsmarknaden och i hemmet. Det behövs mer information framförallt i grundskolan, men även att genusbegreppet lyfts ännu mer i samhällsdebatten. Där har vi alla en viktig uppgift framför oss.

Vilken väg kommer yrkeskvinnan att ta? Vi tror att hon gör på samma sätt vi har gjort det här arbetet. Även om vi gick in genom köksvägen var det med den förvissningen att vi en dag skulle stå där vid målet. Väl där framme, högst upp vid huvudingången ser vi oss förundrat omkring och tänker:

Hur gick det här till?

Den dagen Kvinnan står där och förundras, då kommer nya forskare att fortsätta.

Lycka till önskar tre trötta men lite klokare lärarstudenter.

Sammanfattning

Forskningen visar att det finns en genusskillnad inom många yrken. Statistik visar att det är ungefär dubbelt så många tjejer som killar som går på HR-programmet.

Tidigare forskning har uppmärksammat ett antal yttre faktorer som kan bidra till att förklara könsfördelningen är som den är. Litteraturen påvisar att traditionen väger tungt för dagens situation. Den är så stark så att den tas för given. Likaså påvisar litteraturen att det förekommer en ojämn könsfördelning på många program i skolan. Det skulle kunna bero på den sociala traditionen där pojkar uppfostras till män och flickor till kvinnor. Media och reklam förstärker könsrollerna, och även läromedel i skolan och det offentliga samhället påverkar.

Eleverna själva var dock omedvetna om förhållandet eller såg det inte som ett problem. Eleverna gav inga möjliga förklaringar till könsfördelningen mer än att skolan hade ett "tjejprogram" och ett "killprogram". Några elever uttryckte dock att det kan finnas ett

gruppträck. Hur stort detta är kunde vi inte ta reda på inom ramen för vårt examensarbete. Vi anser att problemet inte är så stort just nu för eleverna, men senare i livet kommer konsekvenserna att bli synliga för dem.

Genom detta arbete har vår egen medvetandegrad i genusfrågor höjts. Det kan vi ta med i vår profession och förhoppningsvis sprida vidare. Förhoppningsvis kan resultatet av våra intervjuer även öka medvetenhetsgraden hos såväl de intervjuade som våra egna elever.

Referenser

Litteratur

- Bose, Christine, Rossi, Peter H. (1983) "Gender and Jobs: Prestige standings of occupations as affected by gender". *American sociological review*. Vol 48. Nr 3. s 316-330
- Bose, Christine. (1985) *Gender and jobs*. New York: Praeger Publishers
- De Beauvoir, S. (2002) *Det andra könet*. Orginaltitel: *Le Deuxième sexe* (1949), Stockholm: Norstedts Förlag
- Esaiasson, P. Gilljam, M. Oskarsson, H & Wängnerud, L. (2007) *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Gonäs, L. Lindgren, G. Bildt, C. (2001) *Könssegregering i arbetslivet*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet
- Hirdman, Y. (2001) *Genus - om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94. Stockholm: Skolverket
- Munkhammar, A. Sundvall, M. (2005) *Gymnasieelevers syn på könsroller i skolan*. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Repstad, P. (2007) *Närhet och distans*. Lund: Studentlitteratur
- Roman, Ch. (1994) *Lika på olika villkor. Könssegregering i kunskapsföretag*. Stockholm: Symposion Graduale
- SOU 1998:6. *Betänkande från kvinnomaksutredningen. Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*. Stockholm: Allmänna förlaget
- Stanfors, M. (2007) *Mellan arbete och familj*. Stockholm: SNS förlag
- Tallberg Broman, I. Hägersten, J. Rubinstein Reich, L. (2002) *Likvärdighet i en skola för alla. Historisk bakgrund och kritisk granskning*. Kalmar: Skolverket.
- Trost, J. (2005) *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur
- Tursunovic, M. (2002): *Fostran till demokrati*. i *Sociologisk forskning* nr 1/2002. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet
- Ulfsdotter Eriksson, Y. (2006). *Yrke, status & genus. En sociologisk studie om yrken på en segregerad arbetsmarknad*. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet
- Warg, K. (1969) *Man tager hvad man hafver*. Uddevalla: International Book Automation

Wennerström, U. (2003) *Den kvinnliga klassresan*. Göteborg: Sociologiska institutionen, universitetet

Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Widerberg, K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Wikander, U. (1999) *Kvinnoarbete i Europa 1789-1950*. Uddevalla: Media Print

Von Wright, M. (1999) *Genus och text: När kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?* Stockholm: Liber

Vetenskapsrådet. (2001) *Forskningsetiska principer inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm

Åberg, L. (2008) *Hotell & Restaurangelevers förväntan på framtida yrkesval*. Karlstad: Karlstad universitet

Internet

<http://www.skolverket.se/sb/d/1718/a/8002#paragraphAnchor0>

Jämställdhetslagen (1991:433).

<http://www.jamombud.se/docs/jamstalldhetslagenutskriftsversion.pdf> 2008-12-12

Intervjuer

Intervju A, 2008-11-03

Intervju B, 2008-11-03.

Intervju C, 2008-11-04.

Intervju D, 2008-11-04.

Intervju E, 2008-11-04.

Inbjudan till att delta i en diskussion.

Vi är tre studenter som gör ett examensarbete om varför man väljer att läsa Hotell- och restaurangprogrammet. För att ta reda på detta kommer vi att sätta oss med en grupp om fyra elever och intervjua och diskutera kring denna fråga. Det är helt frivilligt om man vill vara med på denna undersökning och ni har rätt att avbryta när som helst om ni väljer att vara med. Undersökningen sker anonymt, dvs. i rapporten kommer intervju svaren att behandlas så att ingen av deltagarna kan identifieras av utomstående. Vi räknar med att intervjun/diskussionen kommer att ta ungefär 20 – 30 minuter. För att komma ihåg vad som sägs kommer vi att spela in diskussionen. Här nedan presenterar vi några frågor som vi kommer att diskutera. Hoppas att du vill vara med!

- * Varför börjar man läsa på HR -programmet?
- * Har det någon betydelse om man är tjej eller kille när man gör valet?
- * Tror du att det spelar någon roll om man är tjej eller kille när man söker arbete efter utbildningen?

Med vänliga hälsningar

Thomas Sjöberg	070 – 245 98 48
Bengt Andersson	070 – 570 14 46
Jane Tretom	070 – 270 18 93

Intervjuguide

1. Varför valde ni HR -programmet?

*Var det ert förstaval?

*Var det någon eller något som påverkade er?

*Hade ni någon förebild?

* Hur trivs ni/hur nöjda är ni med ert val av programmet?

2. Tror ni att det har betydelse om man är tjej eller kille vid valet att söka till HR?

* I så fall på vilket sätt?

3. Hur ser ni på att det är så många fler tjejer än killar på HR?

* Är det bra eller dåligt, eller spelar det ingen roll?

* Kan det påverka utbildningen och senare även yrkeslivet?

* I så fall hur?

4. Varför ser fördelningen mellan tjejer och killar ut som den gör på programmet?

5. Upplever du att killar och tjejer har liknande mål med sin utbildning?

6. Hur tror ni andra jämnåriga ser på er i HR?

*Hur ser de på killarna?

*Hur ser de på tjejerna?

7. Tror ni att det påverkar vilka arbeten man får efter utbildningen om man är tjej eller kille?

* På vilket sätt?

8. Vad tror ni att ni jobbar med eller gör om fem år?